

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ОХОРОНИ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
імені Василя Кричевського**

**ЗВІД
ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ
ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ
Чорнухинський район**

**Полтава
«АСМІ»
2017**

УДК 904(457.53)
З 43

*Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею.
Протокол № 3 від 5 квітня 2017 р.*

Редакційна колегія тому:

В. В. Вождаєнко, заслужений працівник культури України; **Ю. В. Волошин**, доктор історичних наук, професор; **Н. О. Гаврилюк**, доктор історичних наук; **А. М. Киридон**, доктор історичних наук, професор; **І. М. Кулатова**; **В. О. Мокляк**, заслужений працівник культури України; **О. Б. Супруненко**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України; **В. П. Титаренко**, доктор педагогічних наук, професор; **О. М. Титова**, доктор філософії з історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України; **К. Б. Фесик**, заслужений працівник культури України; **М. А. Якименко**, доктор історичних наук, професор.

Упорядкування **В. О. Мокляка**; підготовка до друку і наук. редагування **В. О. Мокляка**, **О. Б. Супруненка**; передмова **В. О. Мокляка**, **О. Б. Супруненка**, **В. В. Приймака**, **І. Ю. Бикова**.

*При передруку чи іншому використанні матеріалів посилання на джерело обов'язкове.
Відповідальність за достовірність наведених фактів, правильність цитування
й описів об'єктів культурної спадщини несуть автори статей.*

Автори статей: В. А. Андрієць, І. Ю. Биков, С. І. Бочарова, А. В. Гейко, І. В. Головка, Л. А. Головка, В. В. Касьян, С. Л. Кигим, О. В. Коваленко, А. А. Лаврінченко, О. С. Лимар, Р. С. Луговий, І. С. Мельникова, В. О. Мокляк, Ю. Ю. Моргунов, Г. М. Некрасова, В. А. Павленко, Є. Є. Пономаренко, В. В. Приймак, Н. М. Сиволап, О. В. Сидоренко, А. М. Скирда, О. А. Скирда, Н. О. Стецюк, О. Б. Супруненко, О. В. Сухобоков, О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьова, В. В. Шерстюк, Ю. О. Шилов, О. О. Шиян, В. А. Яремченко.

З 43 Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Чорнухинський район / Упоряд. В. О. Мокляк; підгот. до друку і редакц. В. О. Мокляк, О. Б. Супруненко; передм. В. О. Мокляка, О. Б. Супруненка, В. В. Приймака, І. Ю. Бикова; авт. статей: В. А. Андрієць, І. Ю. Биков, С. І. Бочарова та інш.; УК ПОДА; ЦОДПА; ПКМ імені Василя Кричевського. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. – 352 с., іл.

ISBN 978-966-182-498-9

Видання продовжує серію публікацій матеріалів до «Зводу пам'яток історії та культури України», що знаходяться на території Полтавської області. Цей випуск присвячений пам'яткам та об'єктам природи, археології, історії, архітектури, історії науки і техніки, що розташовані на території Чорнухинського району Полтавської області.

УДК 904(457.53)

ISBN 978-966-182-498-9

© ПКМ імені Василя Кричевського, 2017.

© Автори статей, 2017.

© Фото В. А. Андрієць, І. Ю. Бикова, Р. С. Лугового, І. С. Мельникової, В. В. Приймака, М. О. Радченка, О. В. Сидоренка, О. А. Скирди, Н. О. Стецюк, О. Б. Супруненка, В. В. Шерстюка, 2017.

нями шовковиці, липи, робінії та інших дерев і чагарників.

По днищах ярів, у більш зволжених умовах, масові зарості утворює розрив-трава дрібноквіткова. Яр, що розташований праворуч від «шведських валів» – городища скіфського часу, відрізняється більшою різноманітністю флори та рослинності. У верхній похилій частині засаджений шовковицею, караганною деревовидною, липою, березою, робінією. На незаліснених ділянках зростають наперстянка великоквіткова, півники угорські, сон чорніючий. Навесні трав'янистий покрив лісу репрезентований синюзіями весняних ефемероїдів, домінантами яких є проліска сибірська, ряст ущільнений, пшінка весняна, анемона жовтецева та ін.

Флора нараховує близько 550 видів вищих судинних рослин.

Серед типових рослин трав'яного покриву зустрічаються рідкісні, занесені до Червоної книги України: сон лучний (сон чорніючий) та коручка чемерникоподібна (коручка морозникоподібна). До списку регіонально рідкісних видів включені: дзвоники периколисті, зеленчук жовтий, зубниці бульбиста та п'ятилиста, конвалія звичайна, наперстянка великоцвіта, півники угорські, проліска сибірська та ін.

Види тварин, занесені до Червоної книги України: горностай, голуб-синяк, шуліка чорний. До регіонального списку включені: вовчок лісовий, боривітер звичайний, куріпка сіра, мухоловка мала, гадюка звичайна та ін.

Мальовнича ділянка «Монастирище» – цінна у флористичному відношенні територія із значним різноманіттям фауни. Виконує екологічні та природоохоронні функції.

Джерела та література: НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Спр. 01-115. – Арк. 101; НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Спр. 01-116. – Арк. 83 зв; Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О., Слюсар М. В., Томін Є. М., Гостудим О. М. Еталони природи Полтавщини : Розповідні про заповідні території Полтавщини. – Полтава : Верстка, 2003. – С. 41; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкіс-

них і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава : Верстка, 2005. – С. 40, 55, 68, 120, 178, 189; В гаю заграли проліски (розповіді про весняні рослини Полтавщини та їх охорону) / О. М. Байрак, В. М. Самородов, Н. О. Стецюк та ін. За ред. О. М. Байрак. – 2-ге вид., доп. – Полтава : Верстка, 2001. – С. 16; Збережи, де стоїш, де живеш : По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Кол. авторів, під заг. ред. О. М. Байрак. – Полтава : Верстка, 1998. – С. 161; Степи, що збереглися донині // Заповідна краса Полтавщини / Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак, М. І. Залудяк та ін. – Полтава : ІВА «Астрей», 1996. – С. 77 – 79; Червона книга України : Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 177, 566; Червона книга України : Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 419; 462; 539.

Н. О. Стецюк, В. А. Яремченко,
А. А. Лаврінченко

272. Городище, ур. Вали, городище – скіфський час (VI – IV ст. до н.е.), Київська Русь (археол.)

Знаходиться за 3,5 км на південний захід від с. Сухоносівка, на лівому березі р. Удай, праві притоки р. Сули. Розташоване на відрозі, утвореному глибокими, порослими лісом, зі струмками на дні ярами, що впадають в долину р. Удай. Із півночі городище межує з плато. З усіх сторін оточене валом та ровом.

Відоме в археологічній літературі. Пам'ятка обстежувалася Ф. Б. Копиловим у 1945 – 1946 рр., відвідувалося співробітниками Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, А. О. Моруженко, В. В. Приймаком та ін. В. А. Іллінською поданий короткий опис та план Сухоносівського городища.

У 2005 р. А. В. Гейком на пам'ятці проведено археологічні дослідження, в результаті яких вдалося виявити його раніше невідому західну частину та розкопати 40 м² культурного шару.

Сухоносівське городище складається з головного укріплення, великого та малого передгородь. Краї городища поросли лісом. Площа головного укріплення близько 16 га (400 × 400 м). Із півночі воно відокремлене від плато двома ряда-

ми валів заввишки більше 3 – 4 м та ровом глибиною до 2 м. Від долини р. Удай оборонна лінія складається з валу, бл. 1,0 – 1,5 м висотою, котрий простежується зі сторони р. Удай, на південній ділянці городища, бо, очевидно, був знищений унаслідок ерозійних процесів. Із інших сторін головного укріплення оборонна лінія також складалася із валу та ескарпу. Останній досягав до 5 – 10 м у висоту. Зафіксований заплалий рів (глибиною 0,5 – 2,0 м). Місцями його сліди не фіксуються і, можливо, були знищені ерозією. Існують чотири розриви в оборонній лінії великого укріплення: три в північній, північно-західній і південно-східній частинах. До складу городища входив яр, по якому протікає струмок. Вал, що перекривав яр, частково розмитий. На території великого городища, у його північно-східному куті, знаходиться підвищення, що вирізняється більш коричневим ґрунтом висотою 0,5 – 0,6 і діаметром до 20 м, котре, можливо, є залишками розораного кургану.

Велике передгороддя, площею близько 2,5 га (220 × 120 м), прикривало головне укріплення з північної сторони, від плато. Воно оточене валом висотою до 3 м та заплалим ровом. Потрапити на нього можна з боку яру, що пролягає від східної частини городища, через вузький прохід біля валу головного укріплення. Іще один, сучасний розрив існує в центрі оборонної лінії.

Мале передгороддя розташоване на відрогоподібному виступі-стрілці, у південно-східному куті городища. На сьогодні його укріплена лінія слабо виражена. Площа передгороддя – до 1 га (120 × 80 м). Висота валів досягає бл. 1, глибина рову – 0,5, а ширина – 2 м. Очевидно, тут знаходився іще один стародавній в'їзд на городище від річки.

На поверхні пам'ятки зустрічаються матеріали скіфського часу (VI – IV ст. до н.е.) та часів Київської Русі. У закладеному розкопі в південно-східному куті великого передгороддя виявлено чотири господарсько-побутові ями та частину приміщення. Культурний шар мав товщину

0,4 – 0,6 м і на глибину до 0,3 м, був перемішаний оранкою. Нашарування склалися з чорнозему, насиченого фрагментами глиняного посуду (горщики, миски, корчаги місцевого виробництва та розвал античної амфори), прясельцями, глиняними конусами, шматками обмазки, камінням, кістками тварин тощо. Східна частина розкопу бідніша на знахідки. Виробів із металів у результаті діяльності сучасних грабіжників виявлено мало. Виділяється фрагменти залізного ножа з горбатою спинкою, бронзової шпильки. На поверхні городища неподалік від розкопу було підібране залізне вістря стріли часу Київської Русі.

Література: Приймак В. В. Городища на Мнозі // АЛЛУ. – Полтава : Археологія, 1997. – Ч. 1 – 2. – С. 64; Іллінська В. А. Розвідка пам'яток скіфського часу на Посуллі (1946 р.) // АП УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1949. – Т. 2. – С. 145; Моруженко А. А. Городища лесостепных племен Днепро-Донского междуречья VII – III вв. до н.е. // СА. – Москва, 1985. – № 1. – С. 161, 163; Гейко А. В. Археологічні дослідження Сухоносівського городища // АЛЛУ. – Полтава : Археологія. – 2008. – № 1 – 2. – С. 26 – 29.

А. В. Гейко

273. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941), пам'ятний знак полеглим землякам (1958) (іст.)

Знаходиться в центрі села, у сквері.

Поховано 27 воїнів із частин і підрозділів 289-ї, 117-ї, 62-ї, 200-ї, 193-ї, 45-ї стрілецьких дивізій 5-ї та 21-ї Армій Південно-Західного фронту, які загинули 17 – 20 вересня 1941 р. в боях із гітлерівськими загарбниками, під час виходу з оточення у напрямку Чорнухи – Лохвиця – Сенча.

Прізвища відомі 8 воїнів.

Первісно воїни були поховані місцевими жителями у різних місцях і лише в 1956 р. їх останки перепоховані до братської могили в центрі села.

У 1958 р. до 15-річчя визволення Полтавської області від гітлерівських загарбників, на могилі за рішенням загальних зборів колгоспників № 5 від 3 березня 1957 р. встановлено пам'ятник – залізо-

Наукове видання

**ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ**

Чорнухинський район

Мова українська

Відповідальні за випуск В. О. Мокляк, О. Б. Супруненко
Коректор Н. М. Сиволап.
Укладання показчиків О. С. Лимар.
Комп'ютерна верстка і дизайн С. В. Хорев.
Оригінал-макет підготовлений у Полтавському краєзнавчому музеї
імені Василя Кричевського.

Здано в набір 11.05.2016. Підписано до друку 05.04.2017.
Формат 70 x 100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,6. Наклад 300 прим. (1-й запуск 1-150).
Зам. №

Видавець і виготовлювач: ТОВ «АСМІ»
36020, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2,
Тел. (05322) 56-55-29.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3357 від 25.12.2008 р.